MADONA Z HOR

ELISE VALMORBIDA

MADONA Z HOR

ELISE VALMORBIDA

DOMINO

2018

Copyright © Elise Valmorbida, 2018
Translation © 2018 by Dana Chodilová

Veškerá práva vyhrazena. Žádná část tohoto díla nesmí být reprodukována ani elektronicky přenášena či šířena bez předchozího písemného souhlasu majitele autorských práv.

Z anglického originálu THE MADONNA OF THE MOUNTAINS
přeložila Dana Chodilová
Odpovědná redaktorka: Karin Lednická
Jazyková redakce: Milena Nečadová
Korektura: Iveta Muchová a Karla Bedrlíková
Sazba písmem Minion Pro: Rajka Marišinská a Dušan Žárský
Ilustrace na obálce: Kateřina Coufalová
Vydání první
Vydalo nakladatelství DOMINO, Na Hradbách 3, Ostrava 1,
v květnu 2018

ISBN: 978-80-7498-267-5

Věnováno mé matce a sestře

Obsah této knihy je fikcí. Veškeré zmínky o reálných historických událostech, lidech a místech byly použity volně. Ostatní jména, postavy, místa a události jsou dílem autorčiny fantazie a jakákoli podobnost se skutečnými událostmi, místy nebo osobami, živými či mrtvými, je čistě náhodná.

Recepty obsažené v této knize slouží jen pro pobavení. Autorka a nakladatel přímo ani nepřímo neručí za úplnost, přesnost, spolehlivost, vhodnost a dostupnost zde zveřejněných receptů k jakémukoli účelu.

OBSAH

1923 11

1928: Éra fašismu, rok VI 53

1936: Éra fašismu, rok XIV. 83

1942: Éra fašismu, rok XX 113

1944: Éra fašismu, rok XXII 195

1948 249

1950 329

Dodatek: Jídlo, rodina, historie. 389

1923

TÁNÍ

Otec se vypravil najít pro ni manžela. Vzal si s sebou mulu, fotografii a balíček jídla: domácí salám sopressa, studenou polentu, lahvičku vína – vodu brát nepotřeboval, svět je vody plný. Je jaro, čas, kdy dochází k zásnubám, tak nenadálým, jako když z vlhké skály vyrazí planý brambořík, tak sladkým jako křehká fialka na tajícím horském sněhu.

Maria Vittoria si vyšívá prostěradlo do výbavy.

Všichni teď tvrdě dřou, využívají delšího denního světla. Dvanáct domácností, natěsnaných v jedné osadě, štípe dřevo, dělá drobné správky, ohání se kladivy, vaří, pere, okopává, klade pasti, prostříhává révu, loupe a splétá vrbové proutí, sází semena ovsa, tabáku, zelí, cibule, hrachu. Zvířata lomozí jako obyčejně – ale bez otce si celá *contrà* připadá neúplná. Jako tělo bez hlavy.

V náprsní kapse si odnesl jedinou Mariinu fotografii, pořízenou v jejích sedmnácti letech, je na ní spolu se sestrami, bratry, rodiči a prarodiči. Dnes, v pětadvaceti, zůstala už skoro na ocet, ale je pořád při síle a zdraví a mladší sestra

Egidia tvrdí, že i hezká. Nejspíš za to může smůla nebo Boží vůle nebo prostě osud, že se v tomhle ani ve vedlejším údolí neobjevil žádný vhodný nápadník, jen neduživí idioti, hrbáči a muži zmrzačení z bojů s Rakušáky. Navíc je do *contrà* odevšad daleko. A otec by se nesmířil jen tak s někým – musí dbát na své jméno a postavení. Má svůj majetek. Je obchodník. Nechal si dokonce vytisknout vlastní jméno na dopisní papír.

Ještě než byla pořízena tato fotografie, před evakuací, měla Maria jednu nabídku k sňatku. Od chlapíka až z města Villafranca. Vytasil se s papíry, že už nemusí bojovat, má náležitou penzi a zvláštní výsady. Jenže mu chyběl prst a oko.

Kdo ví, co mu ještě chybí? prohlásil otec a žádost odmítl. *My máme na víc*.

Matka řekla to, co říkali všichni, bratranci i ženské: *no se rifiuta nessun, gnanca se l'è gobo a storto*. Neodmítej nikoho, byť je hrbatý a zkroucený. Ale otec ji okřikl, ať si ty hloupé průpovídky nechá pro sebe.

Maria si představuje, že otrhává lístky sedmikrásky, jeden za druhým. Šeptá si:

El me ama	Miluje mě
El me abrama	Touží po mně
El me abracia	Objímá mě
El me vol ben	Stojí o mě
El me mantien	Pomáhá mi
El me ama	Miluje mě
El me abrama	Touží po mně
Nol me vole	Nechce mě
El me dise su.	Odvrhne mě

Opakuje si modlitby z *Křesťanské nevěsty*. Je to jediná kniha, kterou má, a chrání si ji jako oko v hlavě. Malý svazeček v modré kůži, s každou stránkou olemovanou drobnou zlatou linkou, obsahuje víc modliteb, než by mohla odříkat, a víc kázání, než by si mohla zapamatovat, ale už první slova – *mé drahé mladé dívce* – ji povzbuzují a ukazují cestu. *Při modlitbách prospěje mírné sebetrýznění. Je to cesta, jak přinést oběť a zároveň osvobodit duši od drobných mrzutostí života*.

Maria se bodne jehlou do špiček prstů a sleduje, jak se objevuje krev. Vyšívání musí počkat. Otře ty kapičky do kapesníku.

„Pane můj, dej mi víru, abych mohla přijmout svátost manželství," pronese šeptem, i když je sama, nikdo ji neslyší. „Svatá Marie, Matko Boží, popros Ho, aby mi dal muže, který mě bude chránit a dá mi věrnou křesťanskou rodinu…"

Tajně ale přemýšlí, jestli ten muž bude hezký, ve tváři laskavý jako Kristus, vzpřímený jako kněz, vysoký jako otec, jestli bude příjemně vonět jako žena. Bude mít knír jako otec, stejně hustý a huňatý? Nebo plnovous jako dědeček, porost na tváři a krku, zahnědlý od tabáku? Nebo vousky jako bratr, dvě tenké čárky do špičky? Představuje si, jak ji vousy toho hezkého obličeje šimrají na tváři. Srdce se jí zachvěje jako ptačí křidélka. Zažene ty myšlenky a znovu se bodne jehlou. Jednou do špičky každého prstu, úhledně za sebou jako korálky růžence. Na svatbě v Káně Galilejské, kde Ježíš proměnil vodu ve víno, neměli ženich s nevěstou choutky slepé vášně – věděli, že je Bůh o soudném dni požene k odpovědnosti.

Teď se Maria bodla i do zápěstí a znovu otřela kapičky krve do kapesníku. Svatební prostěradlo musí zachovat čisté jako

sníh, jako svou duši, jako své tělo, neposkvrněné a čerstvé. Jenže je stará. Dvacet pět let, a nedotčená mužem. Šije bez náprstku. Její ruce dovedou zakroutit krkem zvířeti. Paže vydrží dlouhé minuty míchat vařící se polentu. Je dobrá investice pro každého muže, jen když přehlédne její věk.

Maria vyhlédne z okna. Z okapů a parapetů kape, svět venku taje, je celý promáčený. Některé stromy zůstávají pod sněhem, shrbené a zakryté. Kdesi zanaříká mula. A pak se ozvou kostelní zvony, hlaholí jasně a zněle i přes tu dálku. Zvoní nepřetržitě celou minutu, jednotlivými údery, těžkomyslnými, ne radostnými jako při křtu. Po nich pauza. Někdo umřel. A další minuta vyzvánění. Jestli to ustane teď, zemřela nějaká žena, možná ta stará čarodějnice, ta bláznivá ženská, co běhá po horách v noční košili. Pauza. A další minuta zvonění. Umřel tedy muž. O dalšího mrtvého víc. Muži se zvoní tři minuty a ženě dvě, protože muž je důležitější, protože Adam byl první člověk a Ježíš byl muž a Bůh je Pán a jeho učedníci byli muži a kněží jsou muži a papež je taky muž.

Otec se vydal na pouť po údolích, razí si cestu po příkrých svazích měknoucího sněhu, kde hrozí laviny a možná i vlci… kdo ví, jakým nebezpečím musí čelit?

Lidé putují, ale hory zůstávají. A přece jsou hory nevypočitatelné – člověku sklouzne noha a objeví se strž, slunná obloha naláká lovce jako dítě, aby se zatoulal moc daleko, mrznoucí mlha jedním rázem oslepí svět, záludný vzduch se vkrade do těla a přinese zápal plic.

Maria vyšívá a vyšívá vlnitý lem z bílých květů. Plátno není z nejdražších, ale je poctivé a pevné, potrvá roky, než bude třeba spravovat a látat. Snoubenci se ta práce zalíbí, po-

hladí vyšité květy a potom i její tvář, zrovna jako ten kvítek. A budou držet při sobě jako dvě půlky vlašského ořechu a s Boží pomocí nakonec přijdou děti, protože děti a květiny dělají domov domovem.

Fioi e fiori i fà la casa.

Lem prostěradla je skoro hotový. To je určitě znamení. Už jen tři květy s kroutícími se stonky a záplavou poupat mezi nimi. Saténový steh a řetízkový steh a perličkový steh. Všechno bílé. Až ten lem dokončí, objeví se otec s jejím milým. Je pryč víc než dva dny. A Maria se schová za dveřmi, vykoukne na hezkého voňavého mládence a on ji pozná podle té staré fotografie.

Odložila vyšívání a štípla se do tváří, přejela si prsty po bradě, dotkla se plných rtů. Jaké asi je líbat muže? Jednou jí málem dal pusu bratranec Duilio, ještě než šel do semináře, než se stal vojákem. Políbí si prsty, měla by se kát.

O nedělích a svátcích pořád nosí ty šaty z fotografie, tmavě hnědé s vysokým límcem, upnuté v pase – pečlivě si je udržuje. Budoucí manžel je pozná, jakmile ji uvidí, i když tehdy byly nové, nažehlené a nevyspravované. Ocení to látání, potěší ho, jak je šetrná a šikovná? Ale ne, jistě si pomyslí, že otec není tak bohatý, aby jí za osm dlouhých let koupil nové šaty. Maria nemá ráda chudobu. Nesnáší ji. Ale nevdá se jako chudé děvče v listopadu, kdy je tvrdá letní a podzimní práce u konce a dcera jde z domu, aby rodina nemusela přes zimu živit další krk. *Na boca in più*. Vdá-li se kolem Velikonoc, lidé si ji budou považovat. Kolik otec muži zaplatí za to, aby si ji vzal? Nestačí, že je hezká a silná. Maria nenávidí válku a španělskou chřipku a evakuaci a izolaci, kvůli nim se nevdala a přišla o svá nejlepší léta.

Ten kočovný fotograf si je vyrovnal ve školní třídě v Albarele, dvanáct lidí před mohutným závěsem s namalovanými sloupy a květinami. Byl to smutný den. První fotografie v Mariině životě, a možná poslední příležitost, kdy se všichni sešli živí pospolu. Celá rodina se vystrojila jako na svatbu, ale pod slavnostními šaty hlodal strach. Děvčata se chystala na cestu do Piemontu – kdyby zůstala doma, vystavila by se na milost cizím vojákům.

Za každého italského muže nebo zbraň čtyři Rakušáky a čtyři jejich zbraně, říkal tehdy každý zlověstně.

Na fotografii měl otec u nohou rostlinu v květináči. A byla tam ještě další, vysoká a silná – *palma*, vysvětlil jim fotograf, *z biblických zemí*. Symbol mučedníků. Považoval je snad taky za mučedníky? Litoval je? Maria mu hleděla pevně do objektivu a v duchu si přísahala, že se už nikdy nenechá litovat.

Palma nepalma, její milý z obrázku pozná, že je poctivá a skromná, všimne si lesklého medailonku Panny Marie na živůtku šatů, souměrné tváře a přímého pohledu. Ani stopa po šilhání, ujíždějícím oku, po slepotě. To mu jistě neujde.

A i přes své roky je pořád zdravá, s pevnými prsy i boky, s rovnými kostmi a silnýma rukama. To všechno ten muž uvidí, protože ji chce na celý život a kvůli dětem, které s ní zplodí. Hledá pracovitou ženu.

Maria je pracovitá. Říká to každý v *contrà*.

Jak dlouho dělala služku u *signori* v Piemontu? Věnovala těm boháčům svá nejlepší léta. Naučila se vařit, uklízet a pěstovat jídlo. Vyšívat už uměla. Naučila se chránit svou čest, i na to u *signori* došlo. A taky ji naučili toužit po bohatství. Když se se sestrami po té velké válce vrátila domů, nebyla tu zvířata ani sklo v oknech, jen ticho. A zkáza. Děkovali Bohu

za americké vojáky, od kterých dostali dobytek, aby mohli začít znova. A děkovali Bohu za štěstí mužů z rodiny – přežili.

Ale kde je muž pro ni, který přežil bitvy s Rakušany? Údolí byla oficiálně prohlášena za válečný památník a na jednom vrchu se staví kostnice jako maják. Musela zahynout jistě polovina mužů, jinak by nebylo dost kostí a zubů a lebek, aby se naplnila.

Maria musí mít svatbu letos, jinak se nevdá vůbec.

Musíš se vdát, nebo skončíš jako ta šílená v noční košili, peskuje ji máma, kdykoli je Maria podrážděná nebo nevděčná.

Bláznivá Delfina bloumá z *contrà* do *contrà*, nepatří nikomu, vyje na měsíc jako divoký pes, když je v noci tolik světla jako za chladného modrého dne, stíny jsou ostré jako žula a skály se lesknou. Někdy se za dne potlouká kolem latríny, mumlá sprosťárny a rouhá se. Malá Egidia na *cesso* nejde, když je Delfina nablízku, ale Maria si umínila nedat najevo strach. Někdy jí daruje trochu jídla. Je to milosrdenství. Nechává jí ho v bezpečné vzdálenosti, nebo jí ho hodí. Tajně se jejího klení bojí. Co když ta šílená ženská dovede proklít jako cikáni? Když zpívá, není to tak nebezpečné, a tak na ni Maria volá skrz dřevěnou stěnu a prosí o písničku, zatímco její *cacca* padá do žumpy v zemi.

A Delfina někdy vyhoví.

L'uselin de la comare
Lè volà su le tete.
L'uselin sbatea le alete,
E un po' più giù volea volare!

Malý ptáček neposeda
na prsa si kmotře sedá.
Křídly máchá, chtěl by spíš
sletět ještě kousek níž!

—

Maria vyšívá a vyšívá. Musí se vdát letos, jinak bude jako ty matróny v kostele, bezdětné, s temným smutkem vrytým ve tvářích, s povislými prsy. Při řeči prskají a brebentí a hádají se a stěžují si a na všem najdou nějakou chybu. *La dona senza fioi come 'na vegna morta*. Žena bez dětí je zbytečná jako mrtvá réva.

Otec ji zachrání. Najde jí válečného hrdinu, nepoznamenaného – snad s jedinou pěknou jizvou na tváři nebo na rameni. Maria si v duchu maluje to rameno.

Teď musí zase přestat vyšívat a pořádně se píchnout do palců. Kapky jsou rubínové, dva rubíny, tři, čtyři.

Po svatbě potřísní takové rubíny prostěradlo, které vyšívá, protože panna musí krvácet, i když Maria neví jak ani proč. Musí se zeptat Madony z hor. Natrhá jí květiny, položí je k její sošce ve skleněné vitríně a pomodlí se za odpovědi.

Maria Vittoria ví, že s krví se pojí bolest, jako s krví Ježíšovou na jeho ukřižovaném těle, útlém a měkkém a bledém, jako mají ženy. Možná je krev při svatbě stejně hrozná jako bolest při porodu, což je Boží trest Evě. V *Křesťanské nevěstě* nic o krvavém lůžku nestojí.

Už jí zbývá jenom jeden kvítek.

Mula venku si dál stěžuje, ale dole v údolí, na cestě z Albarely, zahýkala další. Je to otcova mula, Maria ten hlas poznala. Slepice nepříčetně kdákají, s mrtvým žuchnutím spadne ze střechy poslední kupa sněhu a vzduch za oknem je plný lesku, když Maria vyhlédne ven a nikoho nevidí.

„Mario!“ ozve se zezdola hlasitě a nervózně matka. „Už jde!“

MADONA Z HOR

—

V Mariině těle to bouří. Kolena se jí chvějí. Kdy se naposled myla? Včera. Ne, předevčírem. Na koupel teď není čas. Není čas jít pro vodu. Kromě toho příchozí už by mohli být poblíž studny. V kuchyni je džber a další u krbu. Honem! Opláchne si obličej a krk vodou z mísy na toaletním stolku a skvrnitým hnědým mýdlem. Vyrobila ho sama, když loni zabíjeli prase, roztavila tuk, smíchala ho s olivovým olejem a louhem z obchodu v Monasteru. Přiloží si na kůži žínku a otře se. Popíchaná zápěstí si navoní matčiným fialkovým olejíčkem, vyhrazeným na svátky a zvláštní příležitosti. Nepoprosila o povolení. Pokřižuje se a nadechne se té vůně. Kolik fialek na něj nasbíraly? Stovky a stovky. Stáhne si šatovou zástěru a denní šaty, zakousne se do ní zima. Vytáhne ze skříně tmavě hnědé šaty, vstoupí do nich, ale zakopne, nohy ji neposlouchají, je jako čerstvě narozené hříbě. Zkusí to znova, opatrně, aby šaty neroztrhla. Připevní si nový čistý límeček, zapne ho, upraví si spodničku a prádlo, uhladí si sukni. Na prsa si připne drobný zlatý medailónek s Madonou, stejný jako na fotografii. *Malý ptáček neposeda na prsa si kmotře sedá*. Maria se snaží vyhnat si tu píseň z hlavy, přinesla by neštěstí. Pohlédne do zrcadla, i když je to ďáblovo dílo. Uhladí si vlasy a štípne se do tváří, aby jí zrůžověly. Do sýpky nahoře se s hlasitým šramotem škrábe myš. To je jedno, jen ať se nažere kukuřice po chuti. Maria se pokřižuje a jde dolů přivítat cizince, který se z vůle Boží stane jejím mužem.

Dole nikdo není. Mladší sestry jsou v práci, slouží v domácnostech, vydělávají peníze. Ale co malá Egidia, kde je? Starší sestry žijí se svými manžely a rodinami kilometry

a kilometry daleko – o celá údolí a pláně dál. Bratr Severo je s manželkou v Padově. Bratr Vito pracuje na polích. Ale kde je matka?

Její hlas se znovu ozve zvenku.

Maria popadne šál. V jasném denním světle vidí matčina rovná záda za ořešákem, stojí bez hnutí na vršku cesty.

Chytí si sukně a utíká k ní, boty dusají po kamenech, kde ještě minulý týden ležel sníh.

„Vede ti manžela," oznamuje matka a dál shlíží na cestu. Mluví klidně, ulehčeně. Skoro se usmívá, ale koutky tenkých rtů má jako obvykle svěšené. „Už zbývají jen tři!" Dupne třikrát nohou, třikrát za břemeno tří neprovdaných dcer.

Ale Maria na mladší sestry nedbá. Shlíží do údolí. Ano, je tam, otec a jeho mula a vedle něj postava. Muž.

Co když je zlý nebo ošklivý? Co si počne?

Nevěř nikomu, tvrdí rodiče, tvrdí prarodiče.

Ten člověk vypadá divně, jako nějaké fantastické zjevení s lidským tělem a hlavou obra. Má na ní cosi, co vypadá jako obrovský klobouk, větší než mlýnský kámen, široký jako kolo od vozu. Vrhá to stín i na jejího otce. Je to *gavegnà*. Pletený koš, čímsi vysoce navršený – není vidět, co to je. Přinesl snad ten cizinec dary?

Maria má srdce jako v klícce, v ústech jí vyschlo. Slova se z ní vysypou, než si to uvědomí. „Prosím, drahý Bože, ať je hodný a hezký."

„Holka hloupá," vyčiní jí matka. „Když mají děcka hlad, nekřičí *papà belo*, křičí *papà pan!*"

Ano, děti chtějí chleba, ne krásu, ale Maria si nemůže pomoci. Čekala už moc dlouho.

Je vysoký, vyšší než otec. Štíhlý. Nekulhá. Takhle z dálky

je možná i hezký. Hlavu má vraženou v *gavegnà*, čelo schované. Koš může být tak metr široký a je naplněný listím. Musí vážit nejmíň třicet kilo. A on se přesto nehrbí. Kráčí vzpřímeně a svižně, jako by se jen tak procházel.

Muži se blíží, pomalu stoupají po stezce. Otec vypadá spokojeně, zdá se Marii i z té dálky. Díky Bohu, že není mlha a vzduch je čistý.

Tváře má hladké. Není starý. Není zmrzačený válkou. Už je tak blízko, že si ji může prohlédnout, dvacet metrů od nich. Snad se i pousmál. Líbí se mu? Otec mu něco říká, ale Maria to neslyší. Co když se mu nelíbí?

Je jí na omdlení, ale neomdlí.

Schová se za matku.

„Tak už jsi ho viděla, vrať se do domu," zažene ji matka.

Maria poslechne. Proběhne kolem ořešáku, dříví na topení, kolem králíků, klecí na drůbež, kolem prasete v chlívku, kolem krávy. Kolem sousedů, svých bratranců, kolem půlky *contrà*. Kolem studny. Zaběhla moc daleko. Vrátí se zpátky do domu, jako vítr vtrhne do kuchyně, zastaví se u ohně a oddechuje, plíce se nafukují. Není mrzák. A je hezký. A přinesl dárek, spoustu sušených tabákových listů. To má otec rád. Něco jen tak, něco, co může vykouřit nebo prodat nebo vyměnit. A Maria, Maria se může vdát.

DVĚ ZALESNĚNÁ POLE

„Ukaž mu zuby," pobídne ji otec.

Maria neví, co dělat. Postává u dveří do kuchyně.

Matka to od ohně sleduje pozorně jako ostříž. Otec se usadil u stolu s tím cizincem.

Cizinec je hezký. Husté tmavé vlasy má slehlé kloboukem a košem. Oříškové oči, hladká pleť, rovná ústa. Má knír – ne jako bratr, ani otec, ani dědeček – ale úhledný černý kartáček pod dokonalým nosem. Cítí ho, jeho mužský pot. Proč mu má ukazovat zuby?

„Usměj se, ukaž mu zuby!" opakuje matka.

Maria se ode dveří usměje. Není to radostný úsměv. Neví, jak dlouho se má usmívat.

Koutky matčiných úst jsou svěšené. „Nemá žádnou nemoc. Žádnou slabost v krvi."

Maria si ani nepamatuje, kdy se matka naposled usmála.

„Vidíte, jaké má dobré zuby?" ptá se otec. Vstane a jde k ní. Stiskne jí paži tak, jako by prohlížel domácí zvíře. „A pořádné, silné ruce."

Vrátí se ke stolu a nalije cizinci do sklenice své nejlepší domácí víno. Pak poslouží i sobě. Sklenice vypadá opotřebovaná a kalná. Postrčí k muži talíř sýra a sopressa.

Cizinec jí a pije.

„Přes svoje roky je silnější a schopnější než spousta jiných. V naší rodině není jediná křivá kost, žádná slabina, máme dobrý původ. Jen počkejte, až uvidíte ostatní, uvěříte mi, až je uvidíte na vlastní oči. Umí vařit a poklízet, ne jako ty zbytečné holky, co jsou vychovávané jako princezny. Za války sloužila v Piemontu jistým *signori*, takže ví, jak vést domácnost, a není žádná měkkota. A k tomu má tři roky školy, umí psát."

„Umí taky mluvit?" zajímá cizince.

„Jistěže umím mluvit!" vyhrkne Maria, než se stačí zarazit.

„Mlč, hlupačko!" okřikne ji matka. „Nebo ti Bůh nedá žádné děcko." *Tasi ti o el Signore mol te dà gnanca on fiolo.*

„A ty taky mlč, hloupá ženská. Tohle je vážná věc. Tady Achille se sem trmácel dlouhou cestu."

Jmenuje se Achille. Hlas má hluboký a měkký, ne chraplavý jako nějaký sprostý *contadino*. Proč ji matka před ním tak peskuje?

„Má vlastní pole a chce ho prodat, aby se mohl nastěhovat dolů na pláně a zařídit si obchod. Souhlasí s tvým věnem a ode mě dostane dvě zalesněná pole. Půdu si nechám, ale výnos bude jeho, až si to dřevo vytěží." Otec se podívá Achilleovi zpříma do očí. „Za dříví dostanete slušnou cenu – je ho teď potřeba na stavbu železnice a lodí. Ale bůhví, kam se se vším tím stěhováním dostaneme."

„Asi do Ameriky," poznamená Achille.

„Já se nikam nehnu, obchoduju, s čím je třeba," vykládá otec. „Půda mi dává nerosty a úrodu. A můžu chovat zvířat, co jen chci."

Achille jí sýr. Dává si načas. V místnosti vládne ticho, všichni naslouchají každému jeho slovu. „Říkal jsem si, že se v Americe dají nadělat slušné peníze. Možná to tam jednou zkusím."

„La Mèrica?" žasne máma.

Ale otec se tváří potěšeně. „Tam se dá nadělat majetek."

Maria cítí, jak v ní poskočilo srdce nad tím dobrodružstvím a zároveň bolestí. Stane se jejím manželem? Čeká i na ni jednoho dne La Mèrica? Bude bohatá. Tenhle člověk je až moc dobrý, aby to byla pravda. Co je na něm asi špatného? *Nevěř nikomu* – každý to říká. *Nevěř nikomu, ani vlastní rodině*.

„Dva týdny zabere vyčistit pole, podle počasí. Pomůžeme vám. V té době se můžete setkávat s Mariou a trochu se poznat, samozřejmě vždycky pod dohledem, buď mým, nebo jejích bratrů. Pověst má nedotčenou a chceme to tak zachovat. Pořád ještě do toho chcete jít? Dohodneme se?"

Achille se napil vína, vyprázdnil sklenici a položil ji na stůl.

Všechno – celý svět – umlklo. Dokonce i zvířata venku.

„Hodí se pro mě dokonale. Můžeme se vzít kolem Velikonoc."

Velikonoc. Jako bohatá dívka.

Marii je najednou do smíchu. Chudé dívky se vdávají na svatého Martina. Ona na Velikonoce. Každý se to dozví. *Che bela figura*.

„Zatímco budeme čistit pole," pokračuje Achille, „můžete zařídit, co je třeba ke svatbě –"

„Ona zná všechno, co potřebuje znát," prohlásí matka hrdě, skoro vychloubačně.

„Dobře." Achille se usmál. „A bude zlato a závoj. Po svatbě se může nastěhovat ke mně, do domu mých rodičů." Obrátí se k Marii. „Stačíš si ušít nové šaty? Víš, že se teď nosí kratší."

Maria zrudne studem. Viděla ty kratší šaty v Monasteru. Viděla obrázky té nové odhalené módy. Tenhle muž v jejích starých hnědých šatech nevidí šetrnost ani skromnost, ale zaostalost, ošklivost.

Matka si uhlazuje vlastní prosté dlouhé šaty. Boty má neforemné, odřené a staré. „Učili jsme ji šetrnosti. Bude pro vás požehnáním. Jistěže ušijeme na svatbu krásné nové šaty. Látku mám připravenou. Jen si představte, jak krásná, slušná křesťanská nevěsta z ní bude. A truhlu má plnou pořádného ložního prádla a prostírání a punčoch a košil. A svatebního prádla. Všechno si sama vyšila. To je další věc, co umí. S jehlou je ještě šikovnější než já…"

Maria otáčí v prstech svůj medailónek.

Matka žvaní dál.

Ale Achille se usměje. „Budeme mít hezkou svatbu. A dobrou křesťanskou rodinu."

Oba muži si potřesou rukama. Vše je smluveno.

Maria je u vytržení jako světec.

Za soumraku zajde Maria na místo, o němž ví, že tam rostou zimní květiny. Mezi zelenými plazivými šlahouny a kameny se prodírají potůčky ledové vody a podmáčejí břeh

kolem stezky. Vybírá drobné brambořík z jejich kamenitých hnízd, opatrně, aby nepolámala křehké kořínky. Sváže je dohromady a zamíří domů.

V ložnici rodičů kytičku pečlivě naaranžuje před Madonu z hor. Zlatá soška na prádelníku u matčiny postele je jako panenka na podstavci, navěky uzavřená v bezpečí své skleněné schrány, nádhernou kulatou tváří hledí k nebi. Pod jejím modrým a zlatým pláštěm se krčí bosí a pokorní rolníci, natahují krky, aby ji viděli. Připomínají děti.

Maria se postaví před svatyni, skloní hlavu a modlí se, dokud k ní Madona nepromluví.

Pojmenovali tě po mně. Tvou matku pojmenovali po mně. I tvá dcera ponese moje jméno. Kdyby se všechny dívky na světě mohly jmenovat Maria, jmenovaly by se tak.

Má malá ovečko Mario, mé housátko, mé dítě, ráda hledíš na mou zlatou korunu. Představ si, jakou musí mít cenu – a ty si to vážně představuješ. Obdivuješ perlové náušnice, které mi visí z neviditelných lalůčků, počítáš perly.

Počítat umíš, Mario.

Nikdy jsi neviděla nic takového jako zlato mých šatů, leda na papežovi nebo biskupovi. Ale k papeži a biskupům se nedostaneš, ne odtud, odkud pocházíš. Tvoje šaty, i ty nejlepší svatební, budou z obyčejné modré vlny. Ale povzneseš se nad dny prosté vlny a nad dny ošoupaných bot a nad ty mizerné dny, budeš-li tvrdě pracovat a modlit se ráno i večer, na mši a růženec, chodit ke zpovědi tak často, jak ti to práce dovolí.

Jsi zralá mít křesťanské děti – ale neposkvrněné početí je jen pro mě. Ty poznáš muže a muž pozná tebe. Neptej se matky, co to znamená, vysloužíš si jen nadávky. Nech všechno času a Bohu a mně.

Achille bude vědět, co dělat, muži to vědí. Byli ve světě, cestovali a obchodovali a stavěli města. Musíš mu ukázat, jaký poklad v tobě bude mít. Je ctižádostivý. Ukaž mu, jak tvrdě pracuješ. Nech ho zahlédnout pot na tvém čele. Dovol, ať tě obdivuje.

Ano, jsi už zasnoubená, ale to, co si o tobě pomyslí teď, zůstane v jeho srdci navždycky.

POLENTA A BACCALÀ

Nadešel den prvního jarního praní, ať si je Maria čerstvě zasnoubená, nebo ne. Řeka roztála a korytem se valí neklidné vody.

Dneska odloží běžné týdenní praní – špinavé límce a kapesníky, upocené vesty a košile, spodničky a zástěry, pracovní šaty, jemné prádlo, hromadu ponožek a punčoch. Dnešek je zasvěcený velkému prádlu. Prostěradlům, přehozům, ručníkům, ubrusům, utěrkám. To vše se špinavé a flekaté hromadí v prádelní bedně od loňského léta.

Nejprve zapálí oheň, rozdělá ho voskovou zápalkou a drobnými větévkami, rozfouká vzácný plamínek a ochrání ho rukama, postaví hnízdo ze dřeva, bude přikládat a hlídat plamen, přidávat dřívka, dokud si nebude jistá, že oheň žije vlastním životem.

Pak si vezme bidlo a vědra a vypraví se ke studni po stezce z kamenů. Je brzo, tma ještě jako v noci, ale cestu zná. Zvířata hlučí ve stájích, matka dojí krávu.

Maria nosí tvrdou horskou vodu, vědro za vědrem. Chodí

ke studni a vrací se, tam a zase zpátky. Každý z těch studených litrů vlije do obrovského prádelního hrnce, zavěšeného nad ohništěm. Voda se začíná pomalu, ale jistě ohřívat.

Brzy je v kuchyni rušno. Matka na kraji ohniště chystá mléko. Otec a Vito si připravují nářadí. Sejdou se s Achillem a zamíří nahoru do polí. Malá Egidia balí sýr a chléb a sopressa do balíčků z voskového papíru, muži si to sní před polednem. Claudia s Eddou jsou oblečené do práce, připravené sejít po stezkách do údolí do vily v Monasteru. Každý se sklání nad polentou a horkým mlékem, zahřívá si ruce o misky a nemluví.

Maria se s jídlem vypořádá rychle.

„Letos ti s mácháním pomůže Egidia," oznámí jí matka. Chopí se věder s odpadky – slupkami, kůžemi, drobky, lusky, kůrou, vnitřnostmi, drápy, kostmi – a Egidia se vrací ze sýpky s košíkem suchých kukuřičných palic. Jdou spolu nakrmit zvířata.

S vědry visícími z bidla kolem ramen kráčí Maria ke studni a zpátky.

U dveří do domu ji Claudia popadne za paži a pošeptá jí do ucha: „Máma říká, že se budeš vdávat, milá sestřičko! Je to pravda? Kdy ho poznáme?"

Edda poslouchá. Zvědavě. Závistivě.

Maria hledí do věder a krčí rameny. „Nic není jisté, dokud se to nestane." Ale neubrání se úsměvu.

Claudia ji obejme a políbí. „Pěkné zralé ovoce je hůř k mání. Blahopřeju, sestřičko! Zasloužíš si to nejlepší z nás."

„Blahopřeju!" I Edda Marii obejme a políbí. „A pak jsem na řadě já!"

„Já se nikdy nevdám," tvrdí Claudia. „Cítím to v kostech."

„Neříkej to, nebo se to splní," varuje ji Edda. „A pojď, přijdeme pozdě."

Dům se vyprázdní a Maria je zase sama.

Na dvoře postaví na stojan dřevěné necky. Zkontroluje odtok dole, jestli není ucpaný. Nahoru položí valchu a pod ni síto.

Sundá si boty a jde nahoru. Otevře truhlu s prádlem. Zatuchle to smrdí, i přes matčiny snítky levandule a květy kdouloně. Vezme, kolik unese, pořádnou hromadu. A pak další. I když je prádlo suché, je to tíha.

Venku, na čestvém studeném vzduchu, v poloslepém kalnu mezi nocí a dnem drhne ty nejšpinavější kousky jemným mýdlovým krémem, schovávaným zvlášť pro toto praní. Do nosu jí stoupá pach vyškvařeného zvířecího tuku, zatuchlého lidského potu a vyvanulé levandule. Tohle je pro ni vůně jara. Milník času. Má už pětadvacet, ale letos z ní bude vdaná žena. Kartáč jí dobře sedí v rukou, je zmáčená až po lokty a plná vděčné radosti.

Odloží valchu a navrší špinavé prádlo, nejprve menší kousky, vrstvu za vrstvou, do prázdných necek. Hromada smrdí a sahá vysoko – musí udělat nahoře místo. A tak se na ni postaví a stlačí ji celou svou vahou, jako by drtila hrozny vína. Pak vezme z komory plátno a přetáhne ho přes hromadu tak, aby se udělala mírná prohlubeň. Přinese nádobu na popel a opatrně, aby se nerozkašlala, posype plátno silnou vrstvou popela a nechá ho usadit. Další popel si vyrábí sama, pálí dřevo v nejžhavějším ohni, tak se získá nejbělejší prach.

Pomocí bidla sundá hrnec z ohně. Vřelou vodu nalije na popel, opatrně, nesmí nic vylít a nacákat. Skrz oblak páry vidí, jak voda prosakuje prádlem. Nahoře po ní zůstává tma-

vá břečka. Později zakope popelové splašky v zahrádce na zeleninu, nakrmí půdu, která krmí rostliny a ty zase rodinu.

Je čas na další vodu. Nebe má už světlejší barvu, ale slunce se pořád schovává. Všechno – necky, valcha, dům, půda, stezka – má ostřejší obrysy, je lépe vidět.

Vrací se ke studni, nabírá vodu. Vzpomíná si, jak v ní jednou chcípla myš, všichni se otrávili a onemocněli a v celém *contrà* nebyla pitná voda – díky Bohu za říčku dole v údolí. Podívá se do studny. Nevidí nic. Je to jako život, pomyslí si, záhada s temným dnem, jenom Bůh ví, co přijde dál.

Po stezce se blíží dva bratranci s prázdnými vědry. Pokývnou jí na pozdrav. Je moc brzo na to, aby se zdrželi na kus řeči, ale jistě už vědí o tom cizinci, o jejím snoubenci.

Maria znovu plní hrnec nad ohněm, vědro po vědru. Rozlité kapky syčí. V kuchyni je pára a Maria se navzdory časnému jaru potí.

Odvleče další vřelou vodu na navršené prádlo a dívá se, jak se vsakuje. Necky na trojnohém stojánku skřípou.

Chodí ke studni a zpátky, plní vědro za vědrem. Počítá kroky. Kameny zná. Vyrůstají mezi nimi drobné shluky mladé trávy. Zná ty kameny. Zná stromy. V dálce se ozve kukačka. Nikdy už neuslyší volání kukačky coby stará panna. Vzduch voní sladce, po zeleni.

„Zdravím," řekne Duiliova žena, která ji míjí na stezce. „Jak je, dobře?"

„Ano, dobře," potvrdí Maria. Stěží dokáže skrývat vzrušení. „Brzo budu mít novinu. Oznámení."

„Já taky, s Boží pomocí."

Maria pokračuje po stezce ke studni a uvažuje, co o ní asi Duilio řekl své novomanželce. Po tom, co Maria odmítla

jeho polibek, na ni byl celé roky mrzutý. Nevěděla tehdy, co dělat, odvracela tvář a odstrkovala ho, ze strachu i z cudnosti. A bála se něčeho dalšího: mezi borovicemi za nimi se pohnul stín, někdo je sledoval.

„SESTŘENKO!“ křikne teď hlas ze svahu dole.

Jako by tím vzpomínáním tu šílenou ženskou přivolala.

Duiliova žena je pryč.

A před Mariou na stezce ve slabém světle stojí Delfina. Páchne. Nikdy dřív se k ní takhle nepřiblížila. Ztěžka oddechuje. Polonahá. Špinavá.

Maria si připadá jako v pasti. Došla jí řeč.

Šílená žena se usměje. „Mám oznámení. Já taky.“

Maria se při těch slovech zachvěje. Jsou to její slova, vyslechnutá a opakovaná, dutá a pozměněná jako ozvěnou.

„Zdravím, sestřenko.“

„Nejsem tvá sestřenka,“ snaží se Maria o pevný tón.

Delfina se jí vysměje. „Kdo chodí s vlky, naučí se výt. Všichni jsme rodina. Jsme bastardské sestřenky. Obejmi mě!“ Rozpřáhne ruce.

Maria se stáhne. Chystá se utéct, nebo ji udeřit, když bude třeba. Ztrácí pevnou půdu pod nohama. „Nejsem tvá sestřenka,“ opakuje hloupě.

Bláznivá žena tiše zavyje jako vítr ve střeše, posmívá se jí. Pak se napřímí, vypne se. Je vysoká, hodně vysoká, blokuje stezku. Odkopne velký světlý kámen. „Jsem vševidoucí, vševědoucí, jako Bůh na nebesích – je to rouhání, já to vím. Přede mnou nemáš žádné tajnosti.“

„Mám práci,“ odbude ji Maria a hlas jí přeskočí. „Potřebuju nanosit vodu.“

„Já jsem tvá tvář ve vodě.“ Delfina si odplivne a tvrdě si

Marii změří. „Když se vdáš, umřeš. Říkám to všem děvčatům. Ale co může vědět bláznivá ženská?“

Co ta ženská vlastně ví? Co viděla?

Delfina přeskočí z nohy na nohu. Zazpívá *„Starou ano, mladou ne, tu si peklo nevezme!“* A je pryč, rychleji než splašený čuník zmizí po svahu dolů a do šera.

Maria s bušícím srdcem zadupe, upraví si bidlo na ramenou a jde dál ke studni. Cítí, jak se jí ulevilo – čarodějnice ji neproklela, i když skoro proklela její manželství.

Vytahuje vodu a umíní si, že v sobě najde soucit. Hladovějící, užvaněná, potulná Delfina má štěstí, že žije. Je jednou z Božích chyb. Možná ani nemá duši.

„JSEM VOSA!“ ozve se divoký hlas z údolí, teď už hodně zdaleka.

Vosy duši nemají, pomyslí si Maria.

Zašeptá děkovnou modlitbičku za vlastní život – a za zdravého hezkého manžela – a vydá se zpátky k domu.

Nalije do necek další vroucí vodu. Z odtoku dole se už lije temná břečka. Je hustá, barvy kávy. Maria se musí postarat, aby se pročistila a zesvětlala.

Pustí se zas do práce. Další voda, další vaření.

Uslyší rány a ozvěny sekání v dálce. Nesmí si dovolit snít o svém svatebním dni. Achille mýtí dvě zalesněná pole o něco výš na hoře, kde se ještě drží sníh. Bere si svou odměnu za to, že se s ní ožení, práce navíc mu nevadí. Pole se pokácí a ona se vdá.

Když se vdáš, umřeš. Ta šílená ženská to má v hlavě převrácené. Jestli se *nevdáš*, umřeš.

Maria chodí ke studni a zpátky. Rozednilo se a zvířata jsou teď tišší. Po Delfině ani stopy. Matka a Egidia krmí tučného

mladého pašíka, obstarávají krávu, králíky, holuby, křepelky a kuřata, shromáždily jejich trus na hnůj. Všechno se hodí k jídlu a ke krmení. Nazmar nepřijde nic.

Konečně z necek vytéká kalná, zpěněná mastná voda. Marii připomíná polévku. Špatnou polévku pro zloděje nebo cikány – nebo čarodějnici. Nechá praní stát a máčet až do odpoledne, pak jí Egidia místo matky pomůže odnosit vlhký náklad k řece, kde se bude mlátit a máchat. Chytí pak každý kus z obou stran, jako když se děvčata točí v kruhu, zkroutí ho a vyždímají a roztáhnou vlhké prádlo po keřích, čisté a bílé skoro jako padlý sníh.

Maria teď naplnila černý hrnec na polentu čerstvou studenou vodou a odvlekla ho k ohni. Voda uvnitř víří jako pokaždé, ale ji dneska napadá, jak se asi cítí šnek sebraný ze země, jak se mu v ulitě pohybují svaly. Nesnáší šneky. *Koukni*, popíchl ji jednou bratr Severo a ukázal jí dva šneky spojené dohromady jako dvojčata. *Tohleto je páření. Zkus je dostat od sebe.* A ona si je od něj vzala, jednoho obtěžkaného druhým, a násilím je odtrhla, zděšená silou, jakou musela nasadit, aby se ti slizcí tvorové od sebe pomalu oddělili, jeden hluboko v druhém.

Takhle vypadá páření? Otřásla se. Ví, že každé zvíře je jiné. Ví, že lidé stojí zvlášť, nad celou zvířecí říší, lidé mají duše a oblečení a Boha a manželství. Ale co je potom Delfina?

Není o nic lepší než zvíře, pomyslí si Maria.

Mrštila tehdy těmi šneky o zeď. Kousek slizu jí ulpěl na čele, cítila se tam špinavá celý den. A Severo se smál. Moc rád se bavil její nevinností.

Zatímco se voda na polentu zahřívala, naplnila Maria

lavor na lavici a soudek pod ní. To je voda do rezervy pro smaltované umyvadlo na mytí nahoře.

Ale co boty? Má-li mít na svatbě odhalené kotníky, potřebuje střevíce s podpatky, ne tahle bagančata, co se hodí na kamenitou stezku ke studni. A punčochy. Hezké nové punčochy, ne ty staré, silné, spravované. A nějakou elegantní kabelku. Kabátek s kožešinkou nebo saténovým lemováním. A klobouk, elegantní klobouk s mašlí nebo pérem. A prsten, jak se sluší a patří, z ryzího zlata, něco pořádného, pro ni a možná i pro něho. Otec bude nad těmi výdaji zuřit, nad vším, co to bude stát, ale to už je prokletí dívky, věděl to po celý život a ona to ví taky.

Je jí horko. Na čele se jí perlí pot. Přála by si, aby ji teď Achille viděl. Uvidí ji, a brzy, muži sem přijdou na oběd. Pojedí čerstvě uvařenou polentu a rybu ze včerejška, dneska bude ještě lepší.

Achille si její vaření zamiluje.

„Je to dobré," pochválil s mastnou bradou. Mezi zuby se mu zachytily kousky ryby. Zuby má dobré a jí s chutí. Vytírá omáčku kusy polenty, aby nic nepřišlo nazmar.

Prsty má mozolnaté a nehty černé, stejně jako otec, jako bratr. Všichni tři muži se sklánějí nad stolem, hlídají si talíře, voní po smůle stromů, tabákovém kouři a tvrdé práci.

Maria stojí s Egidií a mámou u krbu. Pokouší se z té směsice oddělit Achilleovu vůni, ale oheň za ní všechno ve vzduchu míchá.

„Maria umí vařit," přizvukuje otec a knír má mastný. „Ne jako ta tvá křehotinka, co za ní chodíš," vyčte Vitovi. „Ta tě nedostane, dokud se nenaučí vařit – zatím by byla jenom

přítěž." Vysaje kousky ryby od kosti a obrátí se k Egidii. „I ty už umíš víc než ta jeho nóbl holka."

Vito neřekne nic.

Matka zavrtí hlavou. Nesnáší Severovu ženu a kritizuje každou dívku, kterou si Vito oblíbí. Pro její syny není žádná dobrá.

Otec si olízl rty a znovu se obrátil k Achilleovi: „Hladovět nebudeš."

Vito vzhlédl od talíře. „Ne jako za války."

„Jedli jsme psy a žáby," vzpomíná otec.

Achille zavrtí hlavou. „Zatracení Rakušáci!"

„Děkujme Bohu za Američany." Matka se pokřižuje.

„Děvčata na tom byla lépe u *signori* v Piemontu," řekne otec. Je to tak.

Maria si osuší čelo, ale už se nepotí, i když stojí zády k ohni. Dnes si stačila omýt tvář a klín zbylou teplou vodou. Hledí na Achillea velkýma mlčenlivýma očima. Ráda by něco řekla, ale nemůže.

„Dvě její sestry slouží v Monasteru, víš, jak je tam ta vila," vysvětluje otec Achilleovi. „Neplatí špatně. Nejstarší dcery žijí samozřejmě s manžely. Brzo je poznáš. Bůh mi dal šest dcer. Šest. Měl by tu být i Severo, ale jeho žena je zas nemocná, odvezl ji do sanatoria u Padovy."

Maria pomyslí na neprovdané sestry a přepadne ji starost. Achille je pozná, než uplynou dva týdny. Jsou mladé. Co když se zamiluje do nich místo do ní? Claudii je dvacet a je jako obrázek – ale bývá zádumčivá. Jak dlouho potrvá, než si toho mužský všimne? A krom toho je hloupá. Dva roky školy, a skoro neumí psát.

Egidii je třináct, je na něj moc mladá, ale na zasnoubení

ne. Ne, ta je ještě dítě. Stačí se na ni podívat: sní s otevřenýma očima, pobrukuje si pro sebe nějakou dětskou písničku.

Ale Eddě je šestnáct, skoro sedmnáct. Vyzná se, je ctižádostivá, hezky rostlá a v nejlepších letech. Není moc mladá? Tři roky školy – ne, skoro čtyři. *Musíš studovat, aby tě lidi neošidili*, říká vždycky. Do práce nepospíchala, dokud jí nebylo dvanáct. Mazaná sestřička.

Edda by se moc ráda zamilovala. Maria ji slyšela, jak se za to v noci modlí.

Uchvátí ho Edda, až se vrátí domů? Ukradne jí jejího milého? Ne, to by otec nedopustil. Uzavřel smlouvu, jako muž s mužem. A starší sestry se musí vdát dřív, jinak… Jinak co? Není na to žádné pravidlo. A jestli se Claudia nevdá, zůstanou snad mladší sestry starými pannami nadobro?

Maria za sebou cítí teplo ohně. Připomnělo jí to ohně pekelné, trest za závist, ale přesto závidí a bojí se. Musí si to zapamatovat, až půjde ke zpovědi.

Co se stane, až se Edda večer vrátí?

V zimě všichni sedávají ve velké stáji se zvířaty kvůli teplu, ve světle lucerny zašívají, spravují nářadí a košíky, třídí provázky, zpívají písně, vyprávějí příběhy, muži i ženy společně. Ale teď už je ve dne déle světlo a teplo na práci. Dívky půjdou do postele, až se zvedne matka, všechny současně. Muži ještě zůstanou a budou kouřit a povídat si a pít grappu. Achille nebude mít příležitost zůstat s Eddou sám, ani s žádnou jinou ženou. Dokonce ani s Mariou, ani s matkou. Dva týdny bude spát na druhém konci *contrà*, ve stáji u strýce. Má tam na nejteplejším místě lůžko ze slámy.

Maria děkuje Bohu, že sestry na vdávání pracují celý den mimo dům, až na neděle –

„Ty nemáš hlad?“ ptá se jí Achille a měří si ji něžným pohledem.

„V tomhle domě jedí nejdříve muži,“ připomene otec.

„Sníme, co zbude,“ dodá matka.

„Modlila jsem se,“ řekne Maria. Zní to divně i jejím uším. Musí se panu faráři přiznat, že lhala. Záviděla a lhala. „Děkovala jsem Bohu, že nás všechny ušetřil. Myslela jsem na vás muže, na všechno to bojování, na to nebezpečí. A ten hlad. Děkovala jsem Bohu, že nás všechny zachránil. Jak by to dopadlo, kdybyste nebojovali?“ Cítila, jak se červená.

„Vidíš, ještě navíc je i vděčná.“ Otec přikývne. Bude ji vychvalovat, dokud hrozí, že Achille z dohody vycouvá nebo uteče. Otec je zkušený vyjednavač.

„Ona ví, jaké má štěstí,“ připomene matka.

„Mám ti povědět příběh?“ zeptá se Achille.

Maria přikývne. Její milý si ji namlouvá. Žaludek se v ní zachvěje, teď by do sebe nedostala ani sousto.

„Je to o oslovi. A o válce.“ Otře si pusu rukou a odsune talíř.

Maria ho odnese ke škopku a Egidia ho umyje.

„Před sedmi lety mě povolali do zbraně, bylo zrovna jaro, jako teď. V papírech jsem byl vedený jako *contadino*: rolník, nic víc, nic míň. Ale pak jsem se stal vojákem. Sloužil jsem u horského dělostřelectva. Víš o těch tunelech a jeskyních?“

Maria zavrtí hlavou. Jak by mohlo děvče vědět o válce?

„Tam nahoře, od dvanácti set metrů až skoro po dva tisíce, tam jsou tunely a jeskyně – vyhrabané nebo vystřelené, postavili jsme je my Italové. Jsme národ konstruktérů. Jeden tunel je jako vývrtka v žulovém kuželu, jako točité schodiště v nějakém chrámu. Nejsme žádní hlupáci. Přechytračili jsme

Rakušáky, i když jsme měli míň peněz a míň výbavy. Díky těm tunelům jsme se mohli přesouvat a nikdo nás neviděl. Mohli jsme přemisťovat zbraně a muže a zásoby na kilometry daleko a Rakušáci neviděli ani myš. Viděli jenom skály. A skála se nehýbe."

Otec si odfrkl. „Není nic horšího než Rakušák." Odsunul talíř.

Egidia sklízí ze stolu, jak nejtišeji dovede, každý talíř, vidličku i nůž.

Maria jí pomáhá.

Achille dál všem vypráví svou historku, ale mluví pro ni.

„Ale tu a tam je údolí, kde se člověk neschová. Tunely tam nejsou. Nedají se postavit. Je tam jenom stezka, pod volným nebem, odhalená Rakušákům. Za úplňku je tam světlo jako ve dne, obloha široko daleko. Stezka se zařezává do skály a svah je příkrý a nebezpečný."

Ženy sedí jako pěny a poslouchají, pořád se ještě nedaly do jídla.

Achille vystupuje jako hlava rodiny, otec mu to dovolil.

„Můj kapitán mi nařídil, ať vezmu osla, přejdu to nejhorší údolí a odnesu vodu mužům na frontové linii. Nebezpečná byla celá cesta, ale já věděl, že tam v tom údolí mě ve vteřince rozstřílejí na cucky. Je tam velká skála – tyčí se jako pomník – a za ní volný prostor a z člověka se tam stane zvířátko na odstřel. Jistě by mě tam zabili. A tak jsem se bránil, jenomže kapitán mi přitiskl pistoli k hlavě. Prý že mě zastřelí, jestli neposlechnu rozkaz. Co jsem teda měl dělat? Umřít hned, nebo umřít později. A tak jsem poslechl. Vzal jsem osla a vodu. Na boku měl přivázané velké nádoby. Takový osel je cennější než člověk."

„Než člověk?“ Mariu to šokovalo.

„Protože unese víc než člověk.“

Mariu napadlo, kolik asi váží prádlo na praní.

„Až na mě,“ dodal Achille. „Já unesu na zádech celý minomet.“

Vito zalapal po dechu.

„Osmdesát kilo, i víc.“

Otec se obrátil k rodině: „V Sassone jsem se doslechl o mladíkovi, který jednou ranou srazil k zemi muže. Chtěl jsem ho poznat. Říkal jsem si, že musí mít sílu jako vůl.“ Otec se rozzářil. „Je to *tenhle* mladík.“

„Neříkej mi, žes toho osla nesl na zádech?“ Vito se rozesměje, aby Achilleovi ukázal, že je zábavný.

Otec se chechtá jako měch, vyfukuje vzduch a zas se nadechuje.

Maria žasne. Otec se nikdy nesměje.

Egidia na to zírá s otevřenou pusou.

Achille se usměje a čeká, až se zas rozhostí ticho. „A tak jsem vzal toho osla a jdeme. Ani vám neřeknu, kolik tunelů a stezek jsme prošli. Krčili jsme se a utíkali, až jsme se dostali k té velké skále. Viděl jsem ji z bezpečí, z posledního tunelu před ní. Tiskli jsme se k té hoře, chudák osel a já, soudky se odíraly o skálu, ale pořád jsme se drželi z dohledu. Srdce mi bilo víc než praseti před zabijačkou. Nebudu lhát, měl jsem hrozný strach. A pak jsem vzal rozum do hrsti. Vyhnal jsem osla zatáčkou zpoza skály ven. A samozřejmě, sotva vyšel, zastřelili ho. Ze soudků vyrazila voda, z těla krev. Chudák zvíře se zřítilo ze stezky jako pytel hadrů, ze svahu dolů, byl strmý, *tak* strmý, že jsem málem viděl, jak se odráží. Pak se osel zastavil o strom a uvízl tam. V údolí se střílelo. Nevím,

kdo tehdy pálil po kom a co byla ozvěna a co moje srdce, buch, buch."

Maria se dívá, jak se její milý kaboní. Je moc ráda, že tam umřel jen ten osel.

„Mohlo to spustit lavinu kamení," míní Vito.

„Nevěděl jsem, co dělat. Vrátím se a kapitán mě na místě zastřelí, že jsem nesplnil rozkaz. A co to zvíře? Nemohl jsem se vrátit jenom tak. Schoval jsem se v křoví a počkal, až nastane noc. Byla zima. Díkybohu, že nebyl úplněk. Samý mrak a tmavo. Mrzl jsem, ale slezl jsem puklinou ve svahu – tak strmou a nebezpečnou, že byste nevěřili – až jsem se dostal k oslovi. Byl tuhý jako kámen. Potmě jsem našel kopyto s registračním číslem. Vytáhl jsem nůž a to kopyto odřízl. Zní to snadno, ale byla to fuška. Zabralo mi to nejmíň hodinu, možná i víc. Nechtěl jsem nadělat rámus, ale musel jsem ho ulomit a odříznout, v tom údolí plném ozvěny, aby si mě nevšiml žádný odstřelovač. A tak jsem se pořád zastavoval a poslouchal. Nakonec jsem si nacpal kopyto pod kabát, pod vestu a napil se vody ze soudku. Cítil jsem krev. Možná ze svých dlaní, možná z vody. Vyškrábal jsem se zpátky nahoru po skále, šmátral jako slepé zvíře, strkal prsty a nohy do puklin a všude, kde co vyčnívalo, jako na stupínky. Kopyto pod uniformou mi překáželo. Byl jsem celý bolavý, poškrábaný."

Maria si Achillea prohlíží, hledá jizvy. Tenhle muž sloužil ve válce, a není zmrzačený ani nekulhá, jen je zjizvený. Celé tělo jí ožívá a rozehřívá se.

Otec jí věnuje pohled, který slibuje výprask.

Honem pomyslí na něco smutného, třeba na pohřeb. Představuje si sestru Eddu v posteli, zohavenou neštovicemi.

Ví, že teď už se tváří ctnostněji. Může si vychutnat konec historky svého budoucího muže. Ale uvnitř je bláznivě zamilovaná – bláznivě, bláznivě, bláznivě zamilovaná do tohohle hezkého odvážného bojovníka s hranatým čelem.

„Do rána jsem se dostal zpátky do tábora, celý pořezaný a od krve, uniformu na hadry, a hned jsem kapitánovi předal kopyto. Byl jsem pryč celý den a noc. Řekl jsem mu, že po mně stříleli a že jsem to se štěstím přežil. Kapitán měl velkorysou náladu. Nezastřelil mě, jen proklel toho osla. Muži v přední linii nedostali svou vodu. A už mě tam nikdy neposlal."

Achille se odmlčel, ale ještě neskončil. Zajel prsty do kapsy a vytáhl kožený váček. Otevřel ho a ukázal všem mosaznou vystřelenou nábojnici.

„Podívejte se."

Obrátil ji a předvedl okénko s tajnou scénou: miniaturní zlatá postavička Madony – ne, je to svatý Antonín Paduánský, i s tonzurou, kápí, hávem – v ohbí ruky drží malého Ježíška.

„Když bylo po válce a všichni mrtví," dodal Achille, „poslal mi kapitán tohle, patrona ztracených věcí." Zašklebil se. „Abych už nikdy neztratil osla."

Vito praštil pěstí do stolu. „To je teda příběh!"

Egidia se zahihňala. „To je ale příběh!"

Otec se zas rozzářil. „Přižení se nám do rodiny hrdina, žádný hlupák."

Máma má koutky svěšené jako obyčejně, hledí si na ruce, spojené v modlitbě.

A Maria ví, že má držet jazyk za zuby.

CUKROVÉ MANDLE

Je to velká postel, s pořádným čelem a vlněnými matracemi. Maria stojí vedle ní.

A na stolku u postele hoří tenká lojová svíčka, světlo žlutě poblikává a hází stíny na hrubou zeď.

Achille zůstal u dveří.

Poprvé se ocitli spolu sami.

Jeho otec, jeho matka, bratři a švagrové, neprovdané sestry a všechna zvířata, vůl, možná dva, prase a mula jsou někde vedle. Ložnici přenechali novomanželům. Je divná a strohá, omšelejší než si Maria představovala. Zdi popraskané, cítí plíseň. Jeho matka a sestry vypadaly v kostele chuději než její rodina. Šaty a klobouky měly obnošené. Jak to, že se mu její hnědé šaty zdály nemoderní? Celá jeho rodina je prostší, než si představovala. Sassone je bídná *contrà*, málem hromada ruin, ne pořádné místo k žití.

Ale má svého novomanžela, hezkého a silného. Dneska se vzali. Vdala se na jaře, jako bohaté děvče. Požehnal jim kněz. Rodina se s ní rozloučila, tekly potoky slz. Maria stojí

u postele, protože ví, že dobrá křesťanská nevěsta musí ulehnout se svým mužem. Povlékla postel novým manželským povlečením, vyšívaným vlastníma šikovnýma rukama, kvítek po kvítku.

Na stolek k posteli si postavila Madonu z hor – matčin dárek na rozloučenou. *Bude na tebe dohlížet*, řekla matka. *Nezapomeň se k ní každý den modlit*. Maria dala před sošku nádobu s čerstvými bramboříky ve vodě, drobné hlavičky se sklánějí jako v modlitbě.

Achille se opírá o dveře. Dívá se na ni.

Ráda by mu ukázala tu výšivku, její práce se mu bude líbit. Ale neví, co říct. Má strach, hlas jí uvízl v krku, pod hrdlem, a nedokáže se vymanit. Není schopna slovíčka, ani jediného, i když spolu dneska mluvili, vyměňovali si manželské sliby, i předtím si trochu povídali v přítomnosti matky, otce a Severa. Ne, nezmůže se ani na slovo. Dokáže jen polknout.

Achille se usmívá, ale vypadá přitom hrozně vážně.

Maria je opojená celým dnem – víno a křepelky, voňavé květiny v kostele a dort a cukrové mandle a zlaté prstýnky a tanec a kotníky všem na odiv. Ve střevících s vysokými podpatky vypadala vyšší, ale otlačila si prsty. Nohy ji bolí, ale to nevadí. Je pro něj větší, vzpřímená a elegantní, málem jako by stála na špičkách. V modrých vlněných šatech jí začíná být horko, svědí ji na těle. Přejede rukou po prstenu, líbí se jí jeho váha, jeho zlato. Má novou noční košili z nejjemnějšího bílého plátna – kdy a jak si ji oblékne? Měla by ho požádat, aby se obrátil. Ale ráda by mu ukázala to vyšívání. Drobné ptáčky vyšité saténovým stehem.

Škytne. Začervená se.

Achille si přitiskne prst na rty a ukáže ke dveřím. Je tam

celá jeho rodina, Maria je cítí, jak se tisknou ke zdem, dýchají, poslouchají. Noc je zvláštně tichá, tady v Sassone působí jinak, tlumeně, jako by tohle místo na kamenitém svahu umlčel mrak nebo deka, dokonce i zvířata oněměla. Zaslechne tiché nízké hučení a nakonec pozná, co to je: chrápání. Jistěže je nikdo neposlouchá. Jeho otec chrápe.

Achille k ní vykročí, pomalu jako lovec, ale trochu nejistě, usmívá se, ale jen napůl.

Pořád není schopná mluvit. Co je to s ní? Srdce jí sedí na hrudi jako srdce Páně, odhalené a tlukoucí. Co má dělat? Co udělá on? Poradí si, protože je muž, je *contadino* a voják a nikdy nechtěl být kněz, to Maria ví. Častokrát si tuhle chvíli představovala, ale fantazie ji vždycky zklamala. Vycházela z útržků vyslechnutých historek, vtípků, náznaků zasvěcených. Z písničky té šílené ženské. Touží ho políbit. Nikdy dřív muže nelíbala, dokonce ani bratrance Duilia tehdy dávno. Byl by to hřích. Připadá si celá rozechvělá. Ráda by, kdyby ji Achille uklidnil, pohladil.

Podíval se na Madonu, zamračil se a zase se usmál. Natáhl se a obrátil sošku na podstavci ke zdi.

Marii to překvapilo. Je něco, co Matka Boží nesmí vidět?

„Sedni si na postel." Achille je teď blízko. On ví, co dělat. Mluví šeptem. Voní kolínskou a tabákem a grappou.

Poslechne ho. V hlavě jí zní píseň.

Křídly máchá, chtěl by spíš –

Stahuje si košili a dívá se na ni něžnýma očima. „Jsi přichystaná?"

Přikývne, jako by věděla, na co je přichystaná. Nemůže si pomoci, hledá mu na těle jizvy. Pořád není schopná slo-

va. Znovu polkne. A pak zase škytne. Z hloubi těla jí vyrazí smích. Zní bláznivě, jako Delfina. Příšerně.

Achille jí položí ruku na pusu, aby ji umlčel. Ve tváři má divoký výraz. Zvrátí ji dozadu na pokrývku, rukou jí pořád přikrývá pusu a nos.

Maria skoro nemůže dýchat. Je pro ni těžký, i když je tak štíhlý.

Hledí jí do očí. Drží ji a dívá se a dívá, drtí ji svou vahou.

Konečně rozezná jeho jizvu, táhne se mu jako mravenčí chodbička ve vlasech, bledá a vyvýšená.

Zničehonic jí vjede rukou pod sukně.

Tvrdě ho praští do břicha. „Ne!“ vykřikne, konečně najde hlas. Tohle udělala v Piemontu, když se jí pokusil dotknout *signore*.

Achille napřáhne ruku, jako by ji chtěl udeřit, ale zadrží se. Má zlost. Ale pak mu tvář zjihne. „No tak, no tak,“ šeptá. „Jsi květinka. A já tě budu milovat, Bůh ví, že ano.“ Hladí ji teď po tváři a ta ji pod jeho mozolnatými prsty brní. Hladí ji po vlasech a nepřestává, hladí ji po krku a po pažích, laská jí ruce, líbá ji na krk.

„Zavři oči. A nebraň se.“ Rozepne jí knoflíčky. Zatáhne za spodničku a prádlo a punčochy. Oblečení se zadrhne a zkroutí, jedna bota spadne na zem. Vjede jí kolenem mezi nohy a roztáhne je, jen tak, jakoby nic. Když do ní proniká, položí jí ruku přes pusu, ztlumí její vzlyky, přiráží a přiráží, až konečně strne, zachvěje se, vydechne, odtáhne se a odkulí se z ní.

Maria otevře oči. Hledí na strop. Na čele jí stojí pot. Visí napůl z postele, polooblečená, odhalená zpocená místa na těle jí chladnou.

Ještě se na něj nedokáže podívat. Zvedne se a sundá si i druhou botu, popojde mimo světlo svíčky, stáhne si zbytek oblečení a úhledně ho srovná na hromádku. Ucítí vlhko na nohou a vidí na stehně pramínek rudé a bílé. Trochu krve na zemi. Obleče si svatební noční košili, dokonale vyžehlenou. Zašpiní ji. Čeká ji další praní. Celé tělo je ve zmatku, sevřené a bolavé a rozechvělé.

Odvedle uslyší zakašlání. Zaposlouchá se.

Obrátí se a podívá se na něj.

Hledí na ni, opřený vzadu o lokty, jako by se opaloval. Ale je zima. A od pusy jim stoupá pára.

Neví, jestli se má před ním stydět, teď a vždycky potom.

Světlo svíčky mu přelétne po čelisti. Vypadá vyčerpaný. Tváří se bezvýrazně. Je rozhalený, přirození má vlhké a odkryté a obrovské v černém hnízdě chlupů.

Maria nic takového nikdy dřív neviděla. Nikdy neviděla otce nahého, ani bratry. Ale pamatuje si ty dva šneky. Kačera, který se pářil s kachnou, jeho ostnatý bodec. Králíky, které kuchala. Osly, prasata, kance. A přece je člověk stvořený tak, aby byl zvířatům nadřazený, je jiný než ona. Zvířata nenosí oblečení, zvířata nevaří a nemodlí se.

Mariino tělo je horké a chladné a plné zmatku.

Achilleův úd se scvrkává a ona se na to dívá.

Takže takové je milování. A takové je ležet s manželem. Jak často se to děje? Dělají to i její provdané sestry? Dělávala to matka? Dělá to Severo se svou slabou churavou ženou? Dělal to Achille už někdy dřív? A co ta dívka byla zač?

Její muž se posadí a zaleze si pod přikrývku. „Pojď," zívne a poplácá polštář. „Je načase spát, ženo moje."

Maria ulehne do postele, natáhne se a obrátí sošku Madony zase do pokoje. Stolek se zakymácí. Maria sfoukne svíčku. Achille ji ve tmě drží, rukama ji objímá kolem pasu a ona se cítí v bezpečí a chráněná, vlhká a prosakující, divoká a skrznaskrz zmatená.

Křídly máchá, chtěl by spíš
sletět ještě kousek níž!

Noc je tichá, jako by dýchala spolu s dechem jejího manžela, toho cizince, toho muže, který s ní bude spávat, tělo vedle těla, každou noc, po celý její život, napořád.

Maria se probudila po svítání. Je později než obyčejně, to poznala, i když jsou zavřené okenice. Achille v posteli není. Místo, kde ležel, vychladlo. Na noční košili je krev, je i na prostěradle, bude to muset všechno vyprat. Rozkokrhají se kohouti. Vzduch je studený.

Podívá se do poklidné tváře Madony.

Vyleze z postele a roztřese se, klekne si před ni, sepne ruce, tiše prosí o poučení.

Madona si dává načas.

Tak, má jarní květinko, má veveřičko, mé dítě, modlila ses ke mně o radu pro svou svatební noc. Postavila sis mou svatyni hned k posteli, na dosah manželského polštáře. Smekám korunu před tvou výšivkou, i když on se na ni ani nepodíval. Muži neocení precizní věci jako šití, ani to, že máš vlasy jako kukuřičné hedvábí, zjemněné nejlepším olivovým olejem. Možná si všiml

tvé ladné šíje. Zkoušela ses prohlédnout i zezadu v zrcadle, ale zrcadla jsou ďáblovo dílo – kolikrát ti to mám opakovat?

Mohu dát útěchu tvým polapeným citům, vlhku a toužení.

Zaženeš je modlením.

Poskytnu ti útěchu od bolesti. Já bolest zažila. Utekla jsem jako prostý cikán do Egypta a vzlykala u kříže a držela krvácející tělo svého syna a… Proniklo mnou sedm mečů bolesti, Mario – ale lítost si nežádám.

Dívky se rodí nevědomé a umírají v nevědomosti, je v tom jistá čistota, ale máme-li štěstí, zemřeme mazané. Buď mazaná, mé drahé děvče, víš, že to dokážeš. Opatřila sis dobrého manžela – no, myslela jsem si, že bude lépe zabezpečený – teď spolu musíte nadělat peníze a křesťanské děti. Takovou budoucnost dáš své vlasti a svaté církvi římskokatolické.

A při tom všem musíš být jako já, Maria, jako hora, pevná a trvalá. A přece stěhovavá, lehká jako mráček. Mizící, když bude třeba, jako pára. Konejšivá jako přikrývka. Musíš vyzařovat zář Božího světla zevnitř. Všechno to musíš zvládnout, má drahá dívko, která ses stala ženou, všechno to musíš zvládnout.

1928

ÉRA FAŠISMU,

ROK VI

NA PLÁNÍCH

Maria si už zvykla na pláně, na slunce, které vychází zpoza Benátek a zapadá za Veronou, na blízké kopce, které nejsou hory, na strouhy vody kolem cest a polí, na komáry a dlouhý dusný letní žár, na sady a vinice, na brzké zrání ovoce.

Fosso není La Mèrica, ale nový začátek to je. Spíš vesnice než město, malé a skromné sídlo oproti Monasteru, ale desetkrát větší než *contrà*. Hlavní ulice je skoro rovná linie obchodů a dílen a domů, všechno spojeno dohromady jako neuspořádaná zeď u chodníku, bez prostoru na stromy nebo kolonády. Za malou *comune*, kde pracují úředníci, a kolem hlavních křižovatek je osteria, hospoda, kde se dá popít víno nebo se ubytovat, pak piazza s kostelem a zvonicí a škola.

Přálo jim štěstí – stařík, který vlastnil obchod s potravinami, se konečně rozhodl umřít a neměl žádné děti ani sourozence. Nebo to patřilo k Božímu plánu.

GENERI ALIMENTARI hlásá nápis na fasádě velkými vybledlými písmeny. Nad obchodem jsou obytné prostory, jde se tam po venkovních schodech zezadu. Dole je studený

sklep, nahoře v podkroví cihlově červené střechy sýpka. Za domem *orto*, zanedbaná zahrada s trochou zeleniny. Kurník a kotce jsou prázdné, čekají na nový život.

Všechno to patří Achilleovi. Bez dluhu. Vydělal si na to svou prací, různou dřinou na poli a ve škarpách a v obchodech – Maria je hrdá na svého vynalézavého manžela, který tak tvrdě pracuje a dokáže přiložit ruku ke každému dílu. Ale jeho úspory by na koupi nestačily, a navíc je třeba živit dvě hladové děti. Maria děkuje Bohu za pole, prodal ho za dobrou cenu. A především je vděčná otci za štědré věno. Někdy si povzdechne, když pomyslí na otce s jeho dopisním papírem a jeho poli. Je tak daleko.

Je tu ticho, bez sester a bratrů a bratranců. Kdyby tak jen viděli její nový domov, její opravdový domov po všech těch pronajatých pokojích. Kdyby tak viděli tu práci, kterou má ona a její neúnavný manžel za sebou. Děti potřebují společnost. Musí jim opatřit nějaká zvířátka.

Je období půstu. Jaro. Čas, kdy se řeky tam doma valí, připravené na máchání velkého prádla. To teď dělají Egidia a Claudia s mámou.

Maria a Achille uklízejí a probírají staré zásoby v obchodě. Pracují v potu tváře, její i jeho. Vydrhli stěny a podlahu, zbavili je prachu a pavučin. On vyměnil a spravil dřevěné vybavení. Společně opatřili zásoby. Oba si poradí s čísly, oba jsou rychlí. Jsou dobrý tým. Maria cítí, jak ji zaplavuje spokojenost.

Na bolavých prsou, ztěžklých mlékem, nosí korzet na kojení. Břicho je po porodu každým dnem menší a menší, už je skoro jako dřív. Všechna ta práce jí prospívá. Chce se dostat do formy na svatbu sestry Eddy. Chce, aby po ní Achille zas toužil. Chce další děti.

Na podlaze uprostřed obchodu si hraje malý Primo s vlašskými ořechy a hlídá mimino. Miláček Primo, její statečný, chytrý klučík. Mimino je děvčátko – ale vytoužené po letech potratů a silné, počaté za novu a vyrostlé v děloze za Mussoliniho Bitvy o porodnost, narozené v klidu a štěstí jako dar na svátek Tří králů. Krmí se lépe než dřív Primo. Nejsou s ním žádné problémy.

Ve dveřích obchodu se objeví Calvinetto, řezník a svobodný mládenec. „Vítejte v novém domově!"

Achille a Maria odloží kartáče, pověsí mokré hadry na kbelíky, ruce si otřou do zástěr.

Potřesou si s ním rukama.

Soused voní po tuku a krvi. „Je to pro nás požehnání," svěří se. „Jste mladí. Ten staroch už to vzdal před lety, věčně mu docházely zásoby. A začal být trochu…" Calvinetto si zaklepe na spánek.

„Notář se o tom zmínil," kývne Achille.

„Myslíte toho úředníka, toho švindlíře Nevosa?"

Maria uvažuje, jestli ho ten švindlíř neošidil.

Achille nejistě přikývne. „A Beppe z osterie to taky říkal. My to dokážeme. Kupředu a vzhůru."

„A to se podívejme na ty hezké dětičky!" všimne si Calvinetto.

„To je náš syn Primo," představí ho Maria.

„A tohle Maria Amelia." Achille se s úsměvem skloní a stiskne dívence ručičku.

„Jména vybíral manžel," dodá Maria.

Primo se postaví, hrdě se napřímí.

„Pomáháš mámě a tátovi vylepšit obchod?" zeptá se ho Calvinetto.

Primo si opře pěstičky v bok a rozkročí se. „To je náš obchod."

„Šikovný kluk, šikula," rozesměje se Calvinetto. „To ty se tady budeš starat o králíky a drůbež?"

Primo se zakaboní. „Ale my žádné nemáme…"

„To bude dárek ode mě," vysvětluje Calvinetto. „Abych vám to pomohl rozjet. Mám pro vás pár čerstvě narozených králíčků, ještě jim ani nevyrostly ušiska. A pár maličkých kuřátek, a co bys řekl na tlusťoučké holuby hřivnáče? Budeš je krmit a čistit jim holubník? Aby vyrostli a byli tak velcí a silní jako ty?"

Primo se podívá na Achillea, co má říct.

V *contrà* si všichni navzájem pomáhali, ale ve vesnici plné cizích lidí Maria takovou štědrost nečekala. Je to dobré znamení. „Myslíte to vážně?" zeptá se.

„Jistěže ano. Je jejich čas. Mně to nic neudělá. A vy sotva začínáte."

Maria ví, že to pro něj není lehké – je to svobodný muž, jistě platí vysoké daně. Mussolini chce děti. Porodnost.

Achille se rozhlédne po policích a vezme pár věcí na oplátku. „Tu máte," podá mu je. „Brandy. A čaj. Z dovozu."

Maria naplní kornout ze slámového papíru hroudami cukru. „A tohle," dodá směle a podívá se, jestli to Achille schvaluje. „Taky z dovozu."

„No, tak to vám přinesu i párek morčat." Calvinetto se usměje. „Každopádně pamatujte, že jsem hned vedle, když mě budete potřebovat. Místní farmáři vám přinesou na prodej vajíčka, taky med, grappu, sladký mladý sýr, zralý sýr, kravské mléko, kozí, ovčí… nebudete potřebovat peníze. Jen směňovat."

—

Maria ukládá zbytek zásob do regálů. Rovná je do řad, ty nejhezčí dopředu, věci denní potřeby na dosah, ty lepší nahoru, tam se poleze po žebříku.

Obchod ještě není otevřený. Ale všechno je bez poskvrnky, okna se jen lesknou – kdo by si pomyslel, že se staré sklo dá tak vyčistit? Achille objednal dovozové i domácí zboží: stokilové jutové pytle mouky dvou druhů, tři druhy cukru, padesátikilové krabice těstovin, čaj, kávu, pepř, koření, velké plechovky olivového oleje, kola tvrdého sýra, ječmen, oves, louh sodný, mýdlo, sud sardinek naložených v soli. Všechno je to na cestě, jako přízraky, brzo to dorazí. Maria myslí na Ducha svatého.

Achille si dělá starosti, že clo potraviny prodraží. Má strach z krácení mezd za Bitvy o liru.

Ale jíst musí všichni, říká mu Maria, pořád mu to opakuje. Dokonce i z *contrà* někdy museli zajít do obchodů v Monasteru. A lidé tady nejsou tak soběstační, jsou skoro jako ti z města. Mýdlo si kupují, místo aby ho vyrobili. Rádi zajdou k řezníkovi. A kdo si dovede vypěstovat kávu? Nebo kakao? Oblíbili si zboží z ciziny.

Lidé musí jíst.

Achille ji poslouchá, i když hlava rodiny je on. Líbí se mu, že je tak silná a praktická. Dala mu syna. A budou další. *Děkuju ti, drahý Bože*, modlí se Maria tiše při práci, *děkuju ti za náš dobrý svazek*. Zpočátku si tak jistá nebyla. Dva roky s jeho rodinou, napjatý život pod střechou jeho otce pijana, namačkaní s jeho bratry a sestrami a zvířaty… polorozpadlé manželovo *contrà* nebyl krok do světa, jaký si představovala.

Probírá nejnižší polici za pultem, když do obchodu vejde nějaký úředník.

Je vyfešákovaný. V kvalitním obleku. Navoněný kolínskou.

Maria se narovná a uhladí si vlasy. Tohle bude důležité, rozhovor s dobře postaveným člověkem.

„Dobré ráno, a vítejte ve Fossu," pozdraví římským pozdravem, pravicí nataženou před sebe. Čistá bledá ruka bez mozolů.

Maria uvažuje, jestli má to gesto opakovat. Ne, ona fašisty nepodporuje, i když straní rolníkům a dělníkům. Nechce se zaplétat do politiky. To je pro muže.

„Ještě nemáme otevřeno, ale chystáme se." Cítí se přitom malinko rozechvěle. Obchod bude připravený hned po Velikonocích, v úterý před Eddinou svatbou. Tolik se toho děje najednou a všechno je tak vzrušující.

„Ano, to vidím. Děkuji vám. Hledám Montanariho, Achillea…"

„Je venku." Ryje a okopává, připravuje zahradu. Prořezal ovocné stromy, opravil kurník a kotce. Nová zvířata od Calvinetta se zabydlují na slámě a s krmením. „Přivedu vám ho."

Chtěla by se ho zeptat na jméno, ale rozmyslí si to. Není to její věc. Achille se s ním nejspíš setkal, když zařizoval převod vlastnictví. Byla s tím spousta papírování.

Muž Achillea pozdraví zvednutou pravicí. „Přišel jsem vás oficiálně přivítat ve Fossu."

Achille nasadí omluvnou tvář a shlédne na své ruce, černé od hlíny. Pracovní oblečení má umazané. Zdvořile se usměje, ale zuby neukáže.